

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

С.М. Толкач,

ст. викладач кафедри історії та теорії держави і права, конституційного та адміністративного права Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці

Земельне законодавство відносить до категорії сільськогосподарського призначення землі. основне цільове призначення яких – використання їх у сільськогосподарському виробництві.

Згідно ст. 22 Земельного кодексу України землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані на виробництво сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей. Виходячи з цього, можна визначити дві основні правові ознаки земель сільськогосподарського призначення – надання для потреб сільського господарства, а також використання у сфері сільськогосподарського виробництва.

Принципове конституційне положення про те, що “земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави” (ст. 14), у першу чергу і найбільш безпосередньо стосується земель сільськогосподарського призначення. Це зумовлено такими факторами:

- Україна – велика аграрна держава, яка має найцінніші у світі еталонні ґрунти;
- ст. 23 Земельного кодексу України закріплює пріоритетність земель сільськогосподарського призначення, тобто землі, придатні для потреб сільського господарства, слід надавати, передусім, для сільськогосподарського використання;
- вони є базою проведення земельної та аграрної реформи;
- вони є загальною умовою та предметом сільськогосподарської праці;
- вони підпорядковані принципу раціональності їх використання та охорони.

У 90-х роках минулого століття стався поворот у розумінні тієї істини, що добробут країни залежить від раціонального використання природних ресурсів, включаючи землю.

Питання правового регулювання особливостей правового режиму земель сільськогосподарського призначення як в аграрному, так і в земельному праві досліджували у своїх наукових працях Н.І. Титова, В.З.Янчук, В.І.Андрейцев, А.П. Гетьман, О.О. Погрібний, В.І.Демчик, Ю.С.Шемшученко, М.В.Шульга, В.В.Янчук та інші вчені.

Мета даної статті полягає в правовому аналізі норм чинного земельного законодавства для виявлення особливостей правового режиму земель сільськогосподарського призначення.

Земля сільськогосподарського призначення як об'єкт земельних правових відносин суттєво відрізняється від майна як об'єкта цільних правових відносин. Це, зокрема, пояснюється тим, що землі:

- природний об'єкт, не створений працею людини, а тому він має не тільки економічну, але й екологічну цінність;
- виконують функцію основного засобу виробництва продукції рослинництва і тваринництва;

- перебувають у постійному взаємозв'язку з іншими природними об'єктами (атмосферним повітрям, водами, надрами, лісами);
- не мають балансової грошової вартості, а їх природна, економічна та екологічна цінність визначається за спеціальною методикою.

На думку В.І.Андрейцева, продуктивність земель сільськогосподарського призначення (грунтів) значною мірою викликана причинами екологічного змісту, що означає, з одного боку, їх природну зумовленість, а з другого – необхідність забезпечення гармонізації економічних та екологічних властивостей при вирощуванні сільськогосподарської продукції. Ця сфера суспільних відносин безпосередньо пов'язана з використанням земель сільськогосподарського призначення. Сутність цієї категорії земель об'єктивно зумовлена їх природною здатністю родючості та необхідністю забезпечувати суспільство екологічно чистою продукцією сільського господарства.

Склад земель сільськогосподарського призначення зумовлений їх цільовим призначенням. Відповідно до ст. 22 Земельного кодексу України до цих земель належать: сільськогосподарські угіддя і несільськогосподарські угіддя. Угіддя – це структурна складова земель сільськогосподарського призначення, яка відображає певне господарське використання.

Найбільш характерною і цінною є перша категорія – сільськогосподарські угіддя. Для більш детального розуміння специфіки сільськогосподарських угідь потрібно визначити різні їх типи. Зокрема, рілля – це землі, які регулярно розорюються з метою створення агротехнічних умов для вирощування на них сільськогосподарських культур; земельні ділянки під багаторічними насадженнями, тобто сільськогосподарські угіддя, на яких вирощуються плодові насадження деревного або кущового типу (сади, виноградники тощо); сіножаті можна визначити як сільськогосподарські угіддя, на яких вирощується трав'яниста рослинність, що використовується для відгодівлі худоби; пасовища являють собою сільськогосподарські угіддя, на яких вирощується трав'яниста рослинність з метою випасання худоби; перелоги – це сільськогосподарські угіддя, як правило, рілля, які тимчасово виведені з активного сільськогосподарського обороту з метою природного відновлення ґрунтів.

До несільськогосподарських угідь належать землі під господарськими шляхами: прогонами, полезахисними лісовими смугами (крім тих, які віднесено до земель лісового фонду), землі під господарськими будівлями та дворами, землі тимчасової консервації тощо. Ці землі сільськогосподарського призначення виконують роль просторової бази, території, земельної площі, які використовуються для додаткових сільськогосподарських потреб.

У своїй статті Н.І.Титова зазначила, що навряд чи можна назвати несільськогосподарськими “угіддями” господарські шляхи і прогони, землі під господарськими будівлями і дворами, оскільки термін “угіддя” означає земельні ділянки для вирощування сільськогосподарських культур (ч.2 п. “б” ст. 22), а багаторічні насадження не можна вважати сільськогосподарськими угіддями” (ч.2 п. “а” ст. 22). Тому Н.І. Титова вважає, що необхідно внести зміни до цієї статті Земельного кодексу України, виклавши її у такій редакції:

“До земель сільськогосподарського призначення належать:

а) угіддя (рілля, землі під багаторічними насадженнями, сіножатями, пасовищами, перекопами);

б) землі, що пов'язані з сільськогосподарською діяльністю (землі під господарськими шляхами, полезахисними лісовими смугами та іншими захисними на-

садженнями, крім тих, що віднесені до земель лісового фонду, землі під господарськими спорудами та дворами, землі тимчасової консервації тощо)".

Земельний кодекс України поділяє землі сільськогосподарського призначення на дві зазначені категорії. Проте, він дає й інші структурні характеристики цих земель. Так, у ст. 168 Земельного кодексу України вперше виділяються "грунти земельних ділянок" в окремий і особливий об'єкт охорони. Цим визнається необхідність існування їх посиленого правового режиму. Грунти – неозціненне еталонне багатство України. В їх складі домінують різного роду чорноземи. Взаємодіючи з іншими компонентами (повітрям, водою, мінеральними та органічними речовинами), ґрунти створюють так звану "зону життя", яка є наслідком їх природної родючості.

Стаття 150 Земельного кодексу України виділила в окрему групу особливо цінні землі та встановила спеціальний порядок їх вилучення. Здебільшого цінність цих земель зумовлена чорноземним складом їх ґрунтів, а також іншими природними факторами. Існує загальне правило – вилучення цих земель для несільськогосподарських потреб не допускається. Також потрібно виділити таку норму Земельного кодексу України відносно земель сільськогосподарського призначення, що останні "не можуть передаватися у власність іноземним громадянам; особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам" (ч.4 ст. 22 Земельного кодексу України). На думку Н.І. Титової, це принципове положення підтверджує особливу національну цінність цих земель, їх значення для забезпечення добробуту нашого суспільства. Його категоричність посилюється нормою про те, що, навіть будучи прийнятими іноземними громадянами чи особами без громадянства у спадок, землі сільськогосподарського призначення "протягом року підлягають відчуженню" (ч.4 ст. 22 Земельного кодексу України).

Землі сільськогосподарського призначення надаються як громадянам, так і юридичним особам, а для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельні ділянки надаються також сільськогосподарським підприємствам.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки:

- особливістю земель сільськогосподарського призначення є те, що вони не можуть передаватися у власність іноземним громадянам, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам;
- особливість земель сільськогосподарського призначення об'єктивно зумовлена їх природною здатністю родючості та необхідністю забезпечувати суспільство екологічно чистою сільськогосподарською продукцією;
- правовий режим земель сільськогосподарського призначення нерозривно пов'язаний з повноваженнями власників земельних ділянок і землекористувачів;
- тільки для земель сільськогосподарського призначення передбачений правовий інститут відшкодування збитків (ст. 156 Земельного кодексу України).

Література

1. Конституція України: Офіційне видання. – Київ, 1996.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №3-4. – Ст. 27.
3. Земельний кодекс України: Коментар // Під ред. А.П. Гетьмана, Н.В. Шульги. – Харків, 2002.
4. Титова Н.І. Новий земельний кодекс України: позитивні та негативні аспекти // Право України. – 2002. – №4. – С.70-76.
5. Андрєйцев В. Земельная реформа: Приватизация. Экология. Право. – К.: УЭАН, 1997.
6. Гороховська О.В. Правові джерела створення земельного ринку в Україні // Держава і право. – 2006. – Випуск 34.